

Prähistorische Bronzefunde (Descoperiri de bronzuri preistorice), PBF. Colecție de studii monografice, ce apare sub îngrijirea Prof. H. Müller-Karpe de la Institutul de preistorie și protoistorie al universității din Frankfurt a. M. Lucrările se publică de către editura C. H. Beck din München.

Scopul acestei întreprinderi științifice de mare amploare este, cum o anunță titlul, de a prezenta monografic și exhaustiv toate descoperirile de obiecte de aramă (inclusiv aliajele ei, din care cel mai important este bronzul) de la începuturile metalurgiei până la generalizarea metalurgiei fierului. Este astfel antrenată în cercetare o perioadă începând din neoliticul final până în pragul celei de a doua epoci a fierului.

Se cunoaște importanța obiectelor de aramă și bronz, care prin diversitatea lor tipologică, în strâns raport cu evoluția lor în spațiu și timp, sînt determinante pentru problemele de cronologie și pentru studiul relațiilor economice și comerciale din preistorie etc. Înmulțirea numărului acestor descoperiri și dispersarea lor în diferite muzee și colecții particulare, cît și publicarea multora în condiții înegale sau în ediții greu accesibile, îngreunează foarte mult studiile de ansamblu, privirile generale. Desigur că au fost, sînt și vor fi scrise studii de mare valoare asupra cîtei unei categorii de obiecte, dintr-un spațiu geografic limitat, care sînt totuși cu mult insuficiente, fapt ce pune într-o lumină și mai vie necesitatea unui efort științific internațional de mare amploare pentru studierea exhaustivă a bronzurilor. Pentru realizarea acestei mari lucrări Müller-Karpe a propus să fie subîmpărțită în 20 de părți (serii). Aceste serii sînt :

1. — Bronzuri reprezentînd figuri de oameni sau animale ; 2. — Vase de bronz ; 3. — arme

defensive (coifuri, armuri, genunchiere, scuturi) ; 4. — spade ; 5. — lănci, vîrfuri de săgeți ; 6. — pumnale ; 7. — cuțite ; 8. — brice ; 9. — topoare ; 10. — brățări, verigi, inele ; 11. — coliere și atîrnători ; 12. — podoabe de centură și de îmbrăcăminte ; 13. — ace ; 14. — fibule, pensete, oglinzi, piepteni ; 16. — piese de harnașament ; 17. — piese de car ; 18. — seceri ; 19. — forme de turnat și alte piese de prelucrarea metalului ; 20. — diverse alte obiecte.

În fiecare din aceste serii vor apărea volume separate conținînd studii pentru o anumită arie geografică. Toate lucrările vor avea un plan unitar de redactare și vor fi însoțite de indici, desene și hărți de răspîndire. Se recomandă a fi desenate toate piesele din categoria respectivă, fără nici o excepție. Desenele sînt rînduite pe criteriile tipologice stabilite în text și sînt urmate de ilustrarea tuturor complexelor închise (depozite, morminte, complexe închise din așezări), în care piesele respective apar. Desenele sînt trimise de autori institutului de la Frankfurt, unde o echipă de desenatori le redesează, asigurînd astfel caracterul unitar al publicației. Fotografii se publică doar în mod excepțional, mai mult pentru exemplificare.

În felul acesta lucrările vor conține un studiu tipologic foarte amănunțit, însoțit de cataloagele descoperirilor cu toate indicațiile privind condițiile de descoperire și de conservare a piesei respective precum și principala

bibliografie. În afară de aceasta se urmărește și studierea tipului în cadrul contextului descoperirii, căutându-se — acolo unde este posibil — o relație cu mediul cultural din zona respectivă. În final lucrările trebuie să oglindească stadiul cercetărilor în momentul de față în problemele tratate, să arate variabilitatea tipologică a obiectelor studiate și evoluția lor cronologică (pe baza atât a tipologiei cît și a condițiilor stratigrafice de găsire) și răspîndirea lor, făcîndu-se relații cu ariile culturale.

Volumele vor apărea în limbile germană, franceză și engleză — s-a făcut o excepție și pentru limba italiană —, recomandîndu-se limba germană pentru toți cercetătorii cu excepția celor din Franța și țările de limbă engleză. Stilizarea textelor este făcută la Frankfurt, pînă acum în toate cazurile de Müller-Karpe personal, asigurîndu-se astfel și o unitate de exprimare.

Lucrarea, în ansamblu, este finanțată de „Deutsche Forschungsgemeinschaft” (DFG).

Acest proiect grandios a fost discutat de către Müller-Karpe cu cercetători din mai multe țări și, în cele din urmă, s-a alcătuit un colegiu de redacție, care are sarcina să coordoneze activitatea cercetătorilor din țările respective. România este reprezentată în acest colegiu de către I. Nestor.

Lucrările au fost inițiate prin 1966 iar în momentul de față primele lucrări au început să apară. Am luat cunoștință de următoarele volume : V. Bianco-Peroni, *Die Schwerter in Italien* (seria IV, 1) P. Harbison, *The Daggers and the Halberds of the Early Bronze Age in Ireland* (ser. VI, 1) ; idem, *The Axes of the Early Bronze Age in Ireland* (ser. IX, 1) ; A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I* (ser. IX, 2) ; M. Novotná, *Die Äxte und Beile in der Slowakei* (ser. IX, 3) ; I. Richter, *Der Arm und Beinschmuck der Bronze-und Urnenfelderzeit*, (ser. X, 1) ; F. Audouze și J.C. Courtois, *Les Epingles du Sud-Est de la France* (ser. XIII, 1) ; F.W. von Hase, *Die Trensen der Früheisenzeit in Italien* (ser. XVI, 1).

Toate aceste lucrări vor fi recenzate în revista noastră, în numerele următoare. În cele ce urmează vreau doar să fac o serie de observații de ordin general, ce se desprind

în urma lecturii volumelor pînă acum apărute.

O întrebare și-o pune desigur orice cercetător : fi-va oare dus pînă la capăt acest proiect ? Și, în cazul că se va realiza doar o parte, cui folosește ? Întrebarea este îndreptățită, scepticismul, cred însă, nu. Chiar dacă numai o parte a volumelor vor ajunge să fie scrise, este, cred, prin aceasta, o realizare. Colecția oferă un prilej pentru publicarea în condiții optime a unor studii, care, luate în parte, pot uneori fi de o remarcabilă valoare și care altminteri ar fi trebuit să apară în publicații diverse, în condiții și concepții felurite. Cred că este evident avantajul pe care cercetarea românească îl poate trage participînd în mod total la această întreprindere.

S-au exprimat păreri, potrivit cărora la baza lucrării ar subzista o concepție de catalogare, respectiv preocuparea principală ar fi doar culegerea completă a materialului și sortarea lui tipologică, formală, pur și simplu. Un recenzent al celor două volume ale lui Harbison H. J. Hundt, *Jahrbuch der Röm. Germ. Zentralmuseums Mainz*, 16, 1969, p.209, se întreabă dacă o prezentare a unor complexe de bronzuri, caracteristice pentru anumite perioade sau zone ale Irlandei preistorice, sau a oricărei alte zone nu ar fi fost mai utilă decît catalogarea tuturor pieselor dintr-o anumite categorie. Întrebarea ne surprinde, deoarece tocmai Harbison se străduiește, poate într-o măsură mai mare decît alții, să exploateze la maximum toate combinațiile diverselor piese, iar dacă relația cu mediul cultural este foarte dificilă, aceasta se datorează condițiilor de descoperire. În alte volume, acolo unde situația o permite, relația cu mediul cultural a fost, pe cît se poate, pusă în evidență, volumele respective fiind cu adevărat lucrări cu caracter monografic.

Aș face o observație în legătură cu prezentarea succintă a locului de descoperire. Lipsesc o descriere topografică detaliată. Desigur ne referim la piesele unde aceste date sînt cunoscute. Ele sînt totuși importante pentru studierea caracterului descoperirii. Unele cercetări recente, întemeindu-se pe observații statistice asupra locului de găsire (în apă, în mlaștină

etc.) au adus date interesante pentru argumentarea caracterului ritual al multor depozite sau descoperiri izolate. În tot cazul, cel interesat ar fi fost ușurat de munca căutării, de multe ori zadarnice, a datelor în bibliografia piesei respective. Personal intenționez să remediez această lipsă în vol. II de topoare din România.

Dacă unitatea de concepție a lucrărilor prezintă un indiscutabil folos pentru cei ce le vor utiliza, nu e mai puțin adevărat că această unificare reflectă punctul de vedere metodologic al unei anumite școli preistorice, cea a lui Müller-Karpe — o continuare a școlii de la Marburg a lui v. Merhart. Cercetătorii provenind din alte școli vor fi nevoiți să se „adapteze” stilului de lucru cerut de PBF. Este de așteptat să se iște divergențe. Unele concesii au și fost făcute de Müller-Karpe. Citez în acest sens volumul lui Audouze și Courtois, unde acele au fost clasificate pe tipuri notate atât cu litere de la A — U, cât și după numele localității unei descoperiri caracteristice, așa cum o cere cu insistență inițiatorul PBF-ului. Volumul în chestiune reflectă în toate privințele modul de lucru al preistoricienilor francezi (vom mai reveni asupra acestui punct în recenzia respectivei lucrări).

Așa cum e conceput planul general al lucrării, studiul diverselor tipuri poate fi oricât de amplu și complex realizat, fiind destul de flexibil pentru a permite concesii de ordin metodologic. Adevăratele greutăți sînt însă cele de natură obiectivă. Le vom examina și vom vedea cum și în ce măsură au fost înfruntate și înlăturate.

O primă dificultate este reprezentată de frontierele politice moderne. Doar arareori există tipuri a căror arie să se cuprindă pe teritoriul unui singur stat. Cum este aproape imposibil ca cercetători dintr-o țară să aibă acces la materialul inedit din patrimoniul muzeelor altei țări, rezultă că, prin forța lucrurilor, orice studiu va avea un caracter limitat în spațiu. Acest lucru poate și trebuie să fie în mare măsură înlăturat prin utilizarea cât mai completă a materialului deja publicat, dar privirea de ansamblu asupra tipului respectiv — privire condiționată mai ales de ilustrarea unitară și aproape totală a materia-

lului documentar —, va fi desigur ciuntită. Este deci de prevăzut că, odată publicate toate piesele din colecțiile diverselor țări, un nou studiu general să fie necesar. Cum era de așteptat, autorii au studiat mai amplu tipurile reprezentate bogat numeric la ei în țară și au tratat sub formă de catalog piesele izolate sau puțin numeroase provenind de la tipuri mai frecvente în țara vecină. Este o observație ce se remarcă în special în volumul lui M. Novotná despre topoarele din Slovacia, țară care, prin teritoriul ei mai redus, cuprinde puține tipuri specifice, oferind însă cîte puțin din mai toate tipurile. România este din acest punct de vedere mai avantajată, deși multe tipuri de bronzuri din NV-ul țării sînt bine reprezentate și pe teritoriul vecinilor noștri.

Această greutate oglindește o situație obiectivă, ce nu poate fi înlăturată și care nu poate forma obiectul unui reproș adresat inițiatorilor PBF-ului. Este cel mult de dorit ca, cel puțin în cadrul aceleiași țări, să nu apară situații în care cercetătorul ce studiază un anume tip să nu poată avea acces la material inedit din unele muzee. Măcar aici să nu prevaleze interesele egoiste, locale.

O altă observație ar putea fi formulată cu privire la redarea materialului ilustrativ. Dată fiind diversitatea metodelor și, inevitabil, și a calității, cu care materialul original a fost desenat de autori, se pune întrebarea dacă „uniformizarea” desenelor prin umbrire „în puncte”, la biroul de desen din Frankfurt, nu duce, de multe ori, la rețușări și respectiv deformări ale documentului inițial. Este cazul zăbalelor din Italia, care au fost desenate după fotografiile însoțite de schițele autorului și de secțiunile respective. Ce apreciere de veridicitate putem da ilustrațiilor din respectivul volum? Lipsa fotografiilor face practic necontrolabile detaliile desenului, fără să mai vorbim de anumite aspecte, cum ar fi impuritățile de turnare, granulozitatea patinei etc., pe care doar fotografia le arată.

Deși observația este pertinentă și reprezintă fără îndoială o lipsă a acestei publicații, trebuie totuși remarcat că greșeli mari, care să dea o imagine tipologică deformantă a pieselor, nu pot fi decât rarissime.

Un anume cuantum de risc trebuie de la bun început asumat. Se înțelege de la sine că scopul publicației nu poate fi în nici un caz scutirea cercetătorului interesat de a verifica direct obiectul original din colecția în care este păstrat. Deși depingem lipsa ilustrației fotografice, trebuie recunoscut că cheltuielile și complicațiile ce ar fi fost implicate prin extinderea, de fapt dublarea, volumului materialului ilustrativ, nu s-ar justifica nici pe departe prin avantajele ce ar fi fost obținute. Dacă luăm în considerație doar una din aceste complicații — lungirea substanțială a timpului de lucru și a cheltuielilor de deplasare prin dese repetări ale unor fotografii, care, în mod cert, nu ar putea fi din prima expunere egal de reușite pentru a fi publicate — și ne dăm seama de caracterul benign al acestei lipse. De altfel, planul inițial prevede, în mod excepțional, și publicarea unor planșe cu fotografii.

Și acum o observație de ordin tehnic. Este remarcabilă redarea reliefului prin nuanțe fine de cenușiu, pe hărțile publicate. Redarea punctelor de răspândire prin semne convenționale de mici dimensiuni, colorate cu roșu, nu dă însă un efect vizual mulțumitor. Ariile de răspândire nu „sar în ochi” de la prima vedere, așa cum ar fi fost de dorit. Unele hărți sînt prea încărcate cu semne diferite. În general contrastul optic între semnele reprezentînd tipuri diferite nu este totdeauna clar. Ar fi de dorit ca în edițiile viitoare să se găsească o soluție pentru a remedia această lipsă.

Nu înțeleg de ce redacția de la Frankfurt a considerat necesară suprimarea indicelui de autori, existent în primele trei volume apărute (Harbison și von Hase). Cred că ar fi înlesnit găsirea unor idei exprimate de autori. De fapt un indice de autori trebuie să fie o completare a indicelui pe materii, în sensul că, să apară doar locurile unde autorii respectivi au exprimat o idee, nicicum toate locurile unde numele apare în citatele bibliografice.

De asemenea cred că ar fi utilă o prezentare a ortografiei și pronunțării fonetice a toponimicilor din limba zonelor la care se

referă volumul respectiv. S-ar da astfel un substanțial ajutor cercetătorilor care se străduiesc să pronunțe numele localităților cit mai corect și s-ar evita pocirea și stîlcirea denumirilor, fenomen supărător și, din păcate, frecvent și izbitor mai ales în cadrul reuniunilor cu caracter internațional.

Din cele de pînă aici rezultă că lipsurile și greutățile obiective, inerente oricărei lucrări de asemenea proporții, nu umbresc acțiunile de pînă acum a PBF-ului. Dimpotrivă, cele opt volume apărute îndreptățesc o viziune optimistă asupra continuării proiectului. Indiferent dacă se va ajunge vreodată să se publice toate bronzurile, așa cum o crede Müller-Karpe, sau PBF-ul va fi doar o colecție de monografii asupra unor tipuri de bronzuri, activitatea pînă acum desfășurată merită calificativul de lăudabilă și trebuie sprijinită cu cea mai mare căldură.

În încheiere aș mai adăuga că, în ceea ce privește România, mai sînt o serie de lucrări în curs de publicare sau elaborare. Din prima categorie menționez volumul despre secerile de bronz din România de M. Petrescu-Dîmbovița, care va cuprinde și un repertoriu al tuturor depozitelor de bronzuri din țară — fiind prin aceasta una din cele mai voluminoase lucrări din colecția PBF — și volumul II despre topoare (conține topoarele de aramă eneolitice și diverse categorii de securi plate pînă la așa-numitele topoare cu aripioare — *Lappenbeile*) al subsemnatului; ambele volume au manuscrisul și ilustrația încheiate și au fost livrate redacției de la Frankfurt. În curs de elaborare se mai află un volum despre inelele de buclă și diverse tipuri de atrnători scris de Eugenia Zaharia, un volum despre acele de bronz redactat de Adrian și Marilena Florescu, precum și o lucrare despre piesele și aplicile de centură (*Gürtelbeschläge*) pregătită de M. Rusu. Toate aceste lucrări ar trebui să fie terminate în cursul lui 1972—1973 pentru a apărea în 1974.